

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА СПАДЩИНА СТЕФАНА КОВАЛІВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сьогоднішній час особливо важливим стає переосмислення значення регіональної історії у формуванні національної свідомості українців. Стефан Ковалів (1848–1920), попри високу оцінку його творчості Іваном Франком, тривалий час залишався маловідомою постаттю. Вивчення його здобутків є ключовим етапом відновлення історичної справедливості. У своїх творах письменник звертався до тем соціальних і національних утисків, зокрема, чимало розповідав про життя Борислава та долю галицького селянства. Його творчість проливає світло на автентичну історію Галицького краю, протидіючи її спотворенню.

Історико-краєзнавча спадщина С. Коваліва слугує важливим фундаментом для розуміння загальноукраїнської історії. Вивчення локальної історії таких регіонів, як Борислав і Дрогобицький край, сприяє глибшому усвідомленню загальнонаціональних процесів. Історико-краєзнавчі, етнографічні праці та оповідання С. Коваліва фіксують унікальні особливості галицького побуту, мови та менталітету, які є базовими для формування відчуття приналежності до української нації [1, с. 11–12; 6].

Уся творчість С. Коваліва, з-поміж іншого, оповідання «Риболови» [7, с. 464–475], «Зваричі» [7, с. 215–222], «Добрий заробок» [7, с. 37–75], «Сільські зіздарі» [7, с. 270–328], «Безконечний швіндель» [7, с. 375–387] та інші, яскраво підкреслюють гідність українського народу, його працьовитість, стійкість та здатність протистояти труднощам. З огляду на це використання різножанрової творчої спадщини С. Коваліва у теперішньому освітньому процесі – в школах чи інших закладах освіти – виступає ефективним інструментом у вихованні національної свідомості молодого покоління. Як педагог і письменник, С. Ковалів став літописцем історії нафтової лихоманки в Бориславі, показуючи

експлуатацію українців і їхню боротьбу за права [8, с. 122–124, 156–163, 164–175].

Аналіз історико-краєзнавчих поглядів С. Коваліва дає змогу побачити процес формування української інтелігенції наприкінці ХІХ ст., виявляючи її прагнення до захисту національних інтересів. З огляду на це дослідження історико-краєзнавчої спадщини письменника сьогодні набуває особливого значення: воно перетворює регіональну історію на важливий чинник консолідації українського суспільства і слугує джерелом для формування колективної пам'яті та національної ідентичності [1, с. 11–12; 3, с. 2; 4, с. 110–11; 5, с. 48–49].

Стефан Ковалів був одним із перших, хто, на переконання Івана Франка, почав творчо зображати процес розвитку нафтового промислу в Бориславі. У своїх творах він скрупульозно передавав побут так званих «ріпників», розкривав конфлікти між працею та капіталом і висвітлював соціальні перетворення, що змінювали селян на пролетаріат. Різноманітні за жанром роботи письменника стали важливим свідченням соціальних і культурних змін у Галицькому краї кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Автор майстерно поєднував художній виклад з етнографічними деталями, описуючи традиції, побут і нелегке життя галицьких селян та міщан. Окрім творчої діяльності, С. Ковалів тривалий час керував однією із найбільших у Бориславі шкіл, де впроваджував новаторські освітні методики й розробляв власні навчальні посібники для дітей [3, с. 208–212; 4, с. 49–55].

Історико-краєзнавча спадщина Стефана Коваліва є важливим джерелом формування національної ідентичності, оскільки глибоко закорінена в реаліях життя галицького суспільства кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Його творча спадщина і педагогічна діяльність зробили значний внесок у збереження історичної пам'яті та національної самосвідомості українців. У своїх працях, особливо в аналізі розвитку Борислава, він документував складні процеси індустріалізації та їхній вплив на життя місцевого населення. Завдяки цьому можна краще зрозуміти історичні умови формування української нації в Галицькому краї [3; 4; 8].

Як педагог, Стефан Ковалів активно сприяв поширенню української мови й освіти, що стали основою національної самоідентифікації. Своїм життям і працею він залишив приклад служіння народові, який високо цінують сучасні гуманітарії. Збереження його творів підтверджує важливу роль письменника у літературному процесі та захисті історичної пам'яті. Дослідження

його спадщини сьогодні активно використовуються для формування української національної та громадянської ідентичності серед молодого покоління. С. Ковалів детально змальовував життя Галицького краю, з особливою увагою до побутових деталей, таких як важка праця, умови життя, харчування та одяг робітників, що яскраво відображено у його оповіданнях, як ось наприклад, «Риболови» [7, с. 464–475] і «Громадські промисловці» [7, с. 198–214]. Центральне місце в його творах займають традиційні заняття, зокрема, рибальство та землеробство, які символізують природний зв'язок із землею. Описи предметів побуту не лише передають атмосферу життя, але й виступають носіями духовної культури, уособлюючи затишок і мудрість народу.

Звичайі та традиції у творах С. Коваліва слугують механізмом збереження національної пам'яті. Автор часто звертається до народних оповідей про нечисту силу, обереги, знахарство – складові традиційного світогляду, які також описуються в його етнографічних статтях. Велике значення надається церковним обрядам і співам, вихованню дітей, а також використанню народних пісень, приказок і казкових сюжетів [8, с. 60–64, 92–106, 107–115; 9]. Мова творів С. Коваліва – самобутній галицький діалект, насичений народною фразеологією; вона відображає культурну унікальність регіону і допомагала позначати «своїх» серед «чужих» на тлі польського чи австрійського впливу. Особливої уваги заслуговує мовна адаптація до реалій Бориславського нафтового промислу, яка демонструє здатність української мови інтегруватися в нові соціальні умови [2; 8, с. 126–155].

Завдяки деталям побуту та мови, описаним у творах С. Коваліва, українці Східної Галичини могли глибше усвідомити свою культурну унікальність і протиставити її іншим етнічним спільнотам. Як близький друг Івана Франка, Стефан Ковалів сприяв створенню українського культурного простору, основою якого стали повага до місцевих традицій і рідної мови. Отже, етнокультурні елементи творчості Стефана Коваліва стали потужним засобом захисту національної ідентичності в умовах прикордоння та соціальних трансформацій. Його надбання є цінним джерелом для розуміння культури й самоусвідомлення українського народу [3, с. 208–212; 5; 8, с. 65–73].

Застосування історико-краєзнавчої спадщини Стефана Коваліва у навчально-виховному процесі сприяє формуванню національної

ідентичності, патріотичних почуттів та історичної пам'яті серед учнівської молоді. Особливо ефективним є використання його робіт у контексті вивчення соціально-економічної історії кінця XIX – поч. XX ст., зокрема, для аналізу наслідків так званої «нафтової гарячки» у Бориславі та її впливу на життя робітників, а також на злам традиційного побуту мешканців регіону [1; 8, с. 60–64].

У процесі дослідження фольклорно-етнографічних аспектів регіону роботи С. Коваліва набувають особливого значення. Його записи народних звичаїв, пісень і легенд Прикарпаття становлять цінний джерелознавчий матеріал, що дає можливість ширше зрозуміти культурні й етнічні особливості краю [3, с. 192–195; 7, с. 10–28].

Крім того, заслуговує вивчення педагогічна спадщина письменника, адже концепція виховання, закладена у його освітніх підходах, націлена на формування особистості з глибокою національною самосвідомістю [3, с. 180–184; 8, с. 122–125, 156–163].

Практичне застосування праць Стефана Коваліва доцільне в освітньому процесі з історії України та краєзнавства. Включення уривків із його історико-краєзнавчих праць та літературних творів, може слугувати цінним джерелом інформації про побут і умови праці місцевого населення. Інтегровані уроки на стику історії, літератури та географії дають можливість вивчати соціальні й екологічні аспекти нафтовидобувної промисловості, яка кардинально трансформувала регіон Борислава. Під час позакласної діяльності та роботи гуртків доцільно створювати шкільні музеї або тематичні експозиції, присвячені життю й творчості Стефана Коваліва. Такі заходи забезпечують поглиблений зв'язок учнів із історією рідного краю, сприяють формуванню культурної спадщини. Окрім того, доцільною є організація науково-дослідницької роботи школярів на основі досліджень краєзнавчих праць С. Коваліва з метою їх представлення на конференціях та заходах різного масштабу.

Варто підкреслити, що історико-краєзнавча спадщина Стефана Коваліва володіє значним виховним потенціалом. Через літературні образи та сюжети в його творах молодь отримує можливість переосмислити складну долю пересічних людей свого краю, вдумливо вивчити регіональну історію і культури крізь призму життя видатних земляків. Ушанування пам'яті Стефана Коваліва також слугує

прикладом відповідального ставлення до збереження національної спадщини [3, с. 241–242; 8, с. 176–181, 182–185, 246–262].

Отже, С. Ковалів у своїх різножанрових творах, зокрема, оповіданнях, картинах та історико-краєзнавчих дослідженнях, майстерно й реалістично відтворив повсякденне життя, працю і духовний світ галицьких селян та робітників. Його щирі розповіді увічнили історію Борислава, перетворюючи краєзнавчі матеріали на важливий інструмент збереження та формування історичної пам'яті.

Аналізуючи Борислав і Галицький край загалом, автор підкреслював нерозривний зв'язок долі окремого краю із загальноукраїнським історичним контекстом. Його праці сприяли усвідомленню унікальності національної культури та історії.

Як педагог і автор навчальних посібників, С. Ковалів активно упроваджував принципи патріотичного виховання, опираючись на народну педагогіку, плекав любов до рідного краю, мови і традицій. Його громадянська позиція слугувала прикладом для наслідування, а літературна спадщина протиставляла українську самобутність впливам зовнішніх соціальних і культурних чинників. Завдяки цьому мешканці Східної Галичини кінця ХІХ – поч. ХХ ст. змогли глибше усвідомити себе частиною єдиної нації.

Отже, сьогодні різножанрова творчість С. Коваліва залишається вагомим культурним і освітнім надбанням. Вона знаходить своє місце у діяльності краєзнавчих музеїв та при вивченні літературних творів, слугуючи міцною основою для виховання національної ідентичності молодого покоління, зміцнення суспільної згуртованості та протистояння викликам сучасної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла С., Драган В. Історико-краєзнавчі погляди Стефана Коваліва у працях українських гуманітаріїв часу незалежної України. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*. 2018. Вип. 42. С. 11–22. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.42.165066>
2. Гірняк С. Стефан Ковалів: штрихи до мовного портрета. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 12. С. 248–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_12_36
3. Горак Р. Стефан Ковалів. Біографія: Повість-есеї. Вид. 2-ге, випр. та допов. Львів: Видавництво «Апріорі», 2024. 248 с.: іл.

4. Драган В. Відомий та невідомий Стефан Ковалів: біографічний портрет. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2021. № 6/48. С. 110–129. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.6/48.228474>

5. Драган В. Наслідки розвитку нафтової промисловості для населення Борислава у канві творчої спадщини Стефана Коваліва. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Історія»*. 2018. Вип. 42. С. 48–62. URL: DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.42.164554>

6. Завадка Б. Ковалів Степан Михайлович. *Енциклопедія історії України*: Т. 4: Ка-Ком / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2007. 528 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kovaliv_.

7. Ковалів С. Твори / упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття, примітки і словник канд. філолог. наук В.М. Лесина та С.І. Дігтяра. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1958. 723 с.

8. Стефан Ковалів: педагог, письменник, громадський діяч «Галицької Каліфорнії» та високоповажний друг Івана Франка: науковий збірник статей і матеріалів регіональної науково-практичної конференції до 175-ї річниці від дня народження Стефана Коваліва 24 листопада 2023 р. / головний редактор Богдан Лазорак; упорядниці і технічна редакторка Тетяна Лазорак; відповідальна секретарка Тетяна Кекіс. Дрогобич: Пóсвіт, 2023. 268 с. URL: <https://kamenyar.info/wp-content/uploads/2023/11/STEFAN-KOVALIV-Zbirnyk-ostatochnyj.pdf>

9. Kolesnyk A. Stylistic features of naturalism in the works of Stefan Kovaliv. *Visnik Mariupol's'kogo derzavnogo universitetu. Seria Filologiya*. January 2020. № 13 (22). S. 25–30. URL: DOI:10.34079/2226-3055-2020-13-22-25-30.